

Morenth Péter

EU–Afrika csúcs Lisszabonban

Kontinensek tanácskozása felemás végeredménnyel

Történelmének egyik legnagyobb szabású európai uniós eseményét rendezte meg Lisszabon tavaly év végén. Hét évvel az első, kairói Európa-Afrika csúcs után 2007. december 8-9-én hetvenegy állam- és kormányfő utazott el a portugál fővárosba azzal a céllal, hogy közös tanácskozáson alapjaiban gondolják újra az uniós tagállamok és Afrika országainak kapcsolatrendszerét.

A portugálok nehéz feladatot vállaltak, hiszen el kellett érniük, hogy e páratlan csúcs ne váljék a süketek párbeszédévé: Európa ne csak az illegális bevándorlás fokozódó problémáiról, míg Afrika pedig kizárólag az újabb segélyek folyósításáról beszéljen.

A konferencia megszervezését diplomáciai berkekben nagy vita előzte meg. Az európai vezetők jelentős része ugyanis nem szívesen ült volna egy asztalhoz Zimbabwe elnökével, mondván, Robert Mugabe emberi jogok iránt tanúsított magatartása sok kívánnivalót hagy maga után. Portugália azonban kénytelen volt belátni, hogy az afrikai állam- és kormányfők ragaszkodnak Mugabe jelenlétéhez, nélküle nem lehet megtartani a találkozót. Végül a tanácskozáson ott lehetett a zimbabwei elnök is, de ennek következtében Gordon Brown brit miniszterelnök lemondta részvételét. A konferencia során azonban nem Mugabe volt az egyetlen, korábban sokat kritizált, nemzetközi értelemben diszkreditált személy, akivel közös tárgyalóasztalhoz ültek az európaiak, hiszen a szintén kétes megítélésű Omár al-Basír szudáni, vagy az egykoron a terrorizmust támogató vezetőnek titulált Moamer Kadhafi líbiai államfő is részt vett a megbeszéléseken, jelezve mindezzel, a piacok megszerzéséért folytatott globális versenyben Európa sem engedheti meg magának, hogy finnyáskodjon.

„...ez a találkozó valóban új lapot nyitott a történelemben,, (José Sócrates)

Robert Mugabe • forrás: www.abc.net

Most, amikor Kína és az Egyesült Államok egyre szorosabbra fűzi gazdasági kapcsolatait az afrikai országokkal, Európának is lépnie kell, ha nem akarja elveszíteni a gyarmatosítás korában – és azóta is – kellően megalapozott kontinentális vezető szerepét. Ez a ki nem mondott cél vezette az Unió vezetőit a lisszaboni EU–Afrika csúcsertekezleten.

Hivatalosan a kétnapos találkozóra azért került sor, hogy a felek elfogadják közös együttműködésük hosszú távú céljait és elveit, s azokat egy átfogó stratégiai dokumentumban összegezve újfajta partneri viszonyt létesítsenek az afrikai kontinens és az Európai Unió között. A fő hangsúlyt a fenntartható fejlődés, a politikai együttműködés, a globális kihívások elleni közös fellépés, valamint a civil társadalom erősítése kapta. Olyan konkrét területeket kívántak érinteni, mint a biztonság, a jó kormányzás alapelvei, az emberi jogok szavatolása, továbbá a kereskedelem és a fejlesztés célterületei: az infrastruktúra, a mezőgazdaság, az energia, az oktatás és az egészségügy, ehhez kapcsolódóan a közszolgáltatások javítása, valamint a járványok visszaszorítása.

Angela Merkel • forrás: www.washjeff.edu

José Manuel Barroso • forrás: www.evro.si

A csúcson kiadott sajtóközlemények szokás szerint nem tartalmaztak részleteket, csupán a találkozó jelentőségét emelték ki. E szellemben nyilatkozott záróbeszédében José Sócrates, az Európai Unió soros elnöki tisztét betöltő portugál miniszterelnök is, mondván: „A második EU-Afrika csúcserőkezlet új lapot nyitott a történelemben”, s véleményét osztotta John Kufuor ghánai államfő, az Afrikai Unió aktuális vezetője is.

Az EU 27-ek és az AU 53 tagállamának vezetője által jóváhagyott új stratégia egy akciótervvel is párosul. Ennek kapcsán meghatározásra került a partnerség nyolc kiemelt területe, melyek mentén a résztvevő országok intenzívebbé próbálják tenni az EU-Afrika kapcsolatokat: béke és biztonság, demokratikus kormányzás és emberi jogok, kereskedelem és regionális integráció (beleértve a 2006-ban elindított EU-Afrika infrastrukturális partnerség végrehajtását), Millennium Development Goals (Millenniumi Fejlesztési Célok), energiaügy, éghajlatváltozás, migráció, mobilitás és foglalkoztatás, tudomány, információs társadalom.

„Afrika a jövő kontinense.” (Angela Merkel)

A stratégia keretében elfogadásra kerülő konkrét intézkedésekről az EU és az Afrikai Unió között később megrendezésre kerülő tárgyalások során határoznak majd. A közös célok szerint mélyebb és átfogóbb politikai párbeszédre alapozva, a felek kinyilvánított törekvése egyenlő rangú partneri viszonyra formálni az elavult és szűk látókörű donor-kedvezményezett kapcsolatokat.

A találkozón elfogadott közös EU-Afrika stratégia lehetővé teszi a partnerek számára a globális kérdések terén történő fokozottabb együttműködést, kiterjesztve azt egyúttal a civil szervezetekre és intézményekre is.

A konferencia kapcsán megjelent sajtóanyagok egybehangzón említették, hogy az előzetes találgatásoknak megfelelően komoly súrlódásokhoz vezetett a diktatórikus kormányzással és hazája gazdasági romba döntésével vádolt Robert Mugabe zimbabwei elnök jelenléte. Angela Merkel német kancellár felszólalásában a többi európai vezető helyett is kimondta, hogy az EU egységes Mugabe elítélésében. José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke némileg sarkosabban fogalmazott: „Az ember olyanokkal is találkozik, akikkel az anyja nem szívesen látja együtt, s különben sem sok világ fórumon lehetne normálisan tanácskozni, ha előfeltétel lenne a résztvevők emberi jogok terén tanúsított fedhetetlen hozzáállása”.

Az Unió területéről 2002 óta formailag is kitiltott 83 éves Robert Mugabe beutazási tilalmát az afrikai államok nyomására feloldották, s a találkozót megelőző este – igaz, a lisszaboni reptér egy rejtett kijáratán, mindenféle fogadási ceremónia nélkül – meg is érkezett a zimbabwei államfő. Louis Michel fejlesztéspolitikai EU-biztos a vitás helyzetrel kapcsolatban leszögezte: „Nem hagyhatjuk, hogy a csúcson a Mugabe-kérdés foglyává váljon”.

A zimbabwei vezető a gyarmatosítás és a fehérek uralma elleni harc nagy alakjának láttatja magát, s sokan ténylegesen akként tisztelik Afrikában. Britekkel való viszonya többek között akkor vált nyíltan konfliktusossá, amikor Tony Blair 1997-ben megszüntette a Thatcher- és a Major-kormány korábbi gyakorlatát, mely értelmében London összesen 44 millió fonttal segítette Hararét a fehér farmerek kivásárlásában. Néhány év múlva a Mugabe-rendszer egyre keményebbé vált, zaklatták a fehér farmereket, kisajátították a földjeiket, és egyben ellehetlenítették és erőszakos eszközökkel elhallgattatták az ellenzékét.

Nem meglepő tehát, hogy a demokrácia kialakítása és stabilitása kapcsán kialakult vitára elsősorban Mugabe jelenléte szolgálta-

„A Lisszaboni Csúcs kétségtelenül rajtahagyja a nyomát az európai-afrikai kapcsolatokon”

(José Sócrates)

tott okot. Az afrikai államfő reagálásában azzal vádolta meg az európai államokat, hogy arrogánsan, oktalanul bírálják országának emberi jogi gyakorlatát.

Számos vélemény szerint Európának nincs más választása, mint félretenni aggályait, hiszen, bár továbbra is Afrika számít elsőszámú kereskedelmi partnerének, és történelmi gyökerei is talán a fekete kontinenssel a legszorosabbak, pozíciói a Kínai Népköztársaság gátolhatatlan törekvései miatt már korántsem garantáltak.

Az amerikai Külkapcsolatok Tanácsa szerint Afrika és Kína kereskedelmi mérlege csupán a kilencvenes évek során 700%-kal nőtt, s e folyamat napjainkban még inkább gyorsulóban van. A pekingi vezetők – az európaiaktól eltérően – nem kérnek emberi jogi garanciákat a befektetésekért, fejlesztési pénzekért cserébe. Kína nem szab politikai feltételeket segélyeihez és beruházásaihoz, minek hatására az e fajta kikötéseket másoktól is egyre kevésbé fogadják el az afrikaiak.

Brüsszelnek már amúgy is keményen meg kell küzdenie a megállapodásokért, egyre kevésbé tud diktálni, melyet híven tükröz annak ténye, hogy a Dél-afrikai Köztársaság kijelentette a csúcstelőtt: jelen formájában és tartalmában nem hajlandó aláírni az EU által felajánlott kereskedelmi egyezményt.

A tanácskozás végén Abdoulaye Wade szenegáli elnök újságírók előtt ingerülten erősítette meg, hogy az afrikai vezetők többsége elutasítja az EU által előterjesztett, Európai Partnerségi Szerződésként emlegetett szabadkereskedelmi megállapodást. Wade elárulta, hogy ő és Thabo Mbeki dél-afrikai elnök állt ki lehangosabban az EU javasolta új gazdasági partnerségi megállapodással szemben, amelynek elfogadása – megítélése szerint – „nem áll Afrika érdekében”.

Mindezek tükrében meghiúsulhat az európai országok azon törekvése, hogy a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) által megjelölt határidőig, szankciók elszenvetése nélkül új szerződésekkel váltsák fel a volt gyarmataikkal kötött, a kereskedelem egyéb résztvevőit és a nemzetközi szabályokat sértő kedvezményes megállapodásaikat.

Magyarországot nem a kormányfő, hanem a nemzetközi fejlesztési együttműködésért felelős tárca vezetőjeként, Göncz Kinga képviselte Lisszabonban. A hazai diplomácia álláspontja azonos

Göncz Kinga • forrás: www.szmm.gov.hu

az EU véleményével, azaz Afrika rendkívül fontos politikai-biztonsági szempontból, legyen szó akár a migrációról, akár a terrorizmus elleni harcról.

„Új típusú üzleti kapcsolatokat szeretnénk kiépíteni az afrikai országokkal” – jelentette ki felszólalásában a magyar külügyminiszter. Göncz Kinga kiemelte, hogy a jó kormányzás a gazdasági és szociális fejlődés eszköze, erősíti a biztonságot, segíti a reformokat, a jogállamiság kiépítését, és mérsékli a korrupciót.

Magyarország prioritásai között előkelő szerepet kapnak tehát az afrikai kontinens országaival létesítendő széleskörű gazdasági kapcsolatok, valamint a csúcson elfogadott új stratégia szellemében jól működő, számos területre kiterjedő partnerségi viszonyok. Megfelelő alapot kínál ehhez, hogy Afrikával való viszonyunkat nem terhelik rossz történelmi élmények, ugyanakkor a hazai technológia és szaktudás nemzetközileg elismert. Egyelőre még gyenge lábakon álló diplomáciai kapcsolataink kiépítésében hatékonyan segíthet az a sok ezer afrikai diák, akik egykoron Magyarországon tanultak.

A külügyminisztérium adatai szerint az Afrikával bonyolódó árucseré során a magyar kivitel összértéke 2007-ben már meghaladta az egymilliárd dollárt. Lehetőségeinket növeli, hogy uniós keretekben tudunk bekapcsolódni a fejlesztésekbe, azonban fontos feladat, hogy a hazai vállalatok az eddigieknél sikeresebben vegyenek részt a nemzetközi pályázatokon.

A tanácskozás végén José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke a következőképpen összegezte meglátásait: „Külkapcsolatainkban Afrikát kiemelten kell kezelni. Ideje meghaladni a paternalista gondolkodást és túllépni a leegyszerűsített donor-kedvezményezett felfogáson. Ennek megfelelően le kell bontani az Afrikáról Európában, illetve Európáról Afrikában kialakult sztereotípiákat. Szükségünk van ugyanis egymásra. A közös partnerség a legjobb politikai stratégia arra, hogy felgyorsítsuk a

millenniumi fejlesztési célok Afrikában történő megvalósítására irányuló folyamatát, és válaszokat adjunk a mindkét fél előtt álló globális kihívásokra.”

Louis Michel fejlesztési és humanitárius segítségnyújtásért felelős biztos hozzátette: „A csúcstalálkozóra úgy kell tekintenünk, mint az Európa és Afrika közötti kapcsolatok új korszakának nyitányára. Pontot kell tennünk a sokszor mindkét fél előítéleteiből táplálkozó viszony végére, és kiindulási alapot kell biztosítanunk a valós, és kölcsönösen előnyös lehetőségek megvalósításához. E cél elérésének érdekében szorosan együtt kell működnünk afrikai partnereinkkel az egyenlő felek közötti partneri viszony kiépítésében, amely a jogok mellett a kötelezettségekre és a szavakon túl konkrét cselekvésre is kiterjed.”

A bizakodó uniós nyilatkozatok ellenére a nemzetközi sajtó megítélése szerint felemás eredménnyel ért véget a csúcstalálkozó. A két fő témában – kereskedelem és demokrácia – elfogadtak ugyan egy keretegyezményt, a viták azonban nem jutottak nyugvópontra.

„Az üzenet, amit Európa részéről át szeretnék adni egyszerű: sose hagyunk magatokra. Mindig mellettetek leszünk, hogy támogassuk ambícióitokat és álmaitok beteljesedését” (Nicolas Sarkozy)

Az új kereskedelem-szabályozási elképzelések szerint az afrikai országoktól a jövőben megkövetelnék piacaik megnyitását, ez egyfajta feltétele lenne az EU-ba exportált áruk továbbra is megmaradó vámmentességének. A tervet azonban rendkívül heves kritika éri számos afrikai ország részéről, melyek féltik gazdaságukat a teljes liberalizációtól.

LISSZABON LEHET A KEZDET?

A találkozóra sokan úgy tekintettek, mint Európa próbálkozására arra, hogy visszanyerje befolyását Afrikában, ahol az utóbbi időben Kína egyre komolyabb befolyásra tesz szert. Az ázsiai ország hatalmas befektetéseket hajtott végre, ráadásul nem fessegeti a sok afrikai vezető számára kínos emberi jogi kérdéseket. Ugyanakkor a lisszaboni találkozóhoz jelentős részét az emberi jogoknak szentelték, és Merkel az EU-s tagállamok nevében erősen kritizálta Mugabét, mondván, hogy „a Zimbabweben előállt helyzet lerombolja az új Afrikáról alkotott képet”.

Angela Merkel fentebb már érintett erélyesen kritikus beszéde kapcsán a dél-afrikai elnök, Thabo Mbeki biztosította a német kancellárt, hogy tökéletesen tisztában vannak a jó kormányzás és az emberi jogok jelentőségével, de hozzátette: „Hangsúlyoz-

nom kell, hogy mi mindezt a saját felfogásunk szerint intézzük, figyelembe véve saját népünk alapvető érdekeit és a saját gyakorlatunkból levont következtetéseket.”

A ghánai elnök, John Kufuor még szókimondóbb volt, amikor Merkel az elmúlt ötszáz év történelmére emlékeztette, amelyet Európa vonatkozásában valóban aligha lehet az emberi jogok példaértékű megtestesüléseként említeni, így a csúcs, legalábbis az emberi jogok kérdésében, döntetlenre végződött.

A vádaskodások és viszonyadatok, valamint a kölcsönös kérdőre vonások ellenére Portugáliának sikerült elérnie, – és a mi szempontunkból kétségkívül ez a legfontosabb tény, – hogy hét év után újra egy asztalhoz ültesse Európát és Afrikát. Kína növekvő nemzetközi és különösen afrikai vonatkozású befolyására, újkori sajátos kolonizációs törekvéseire Európának reagálnia kellett, melyre a csúcs, ha nem is maradéktalanul eredményes, de távlati céljait tekintve intézményesítendő alkalom volt.

A konferencia ugyan nem hozott lényeges áttörést, – még úgy sem, hogy előzetesen több politikus is jelentős eredményeket várt – azonban így is sikerült elfogadni a jövőbeli együttműködés elveit keretszerűen rögzítő ún. „Lisszaboni deklarációt”, továbbá ahhoz kapcsolódóan egy, a jövőben részletes kidolgozásra kerülő közös akciótervet. Szintén előrelépésként kell értékelnünk, hogy a felek megállapodtak, 2010-ben újból asztalhoz ülnek és megvitatják az addig szerzett tapasztalatokat.

A sorban következő, immár harmadik találkozót előreláthatólag három év múlva újra Afrikában tartják majd: a portugál szervezők bejelentése szerint Líbia már fel is ajánlotta annak megrendezését, igaz, a helyszínről az Afrikai Uniónak kell majd döntenie. ☀

Fotó: Szilasi Ildikó • Egy jó halász. Santa Maria, Sal sziget, Zöld-foki Köztársaság